

การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท
A Comparative Study of Family Ethics in Confucianism and Theravada
Buddhist Philosophy

Phra Tuyen Indapañño (Tran)^{*}

พระครูภาวนาโพธิคุณ, ดร.^{**}

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อ เพื่อศึกษาจริยธรรมครอบครัวในพุทธปรัชญาเถรวาท และเพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารด้านวิชาการทางปรัชญา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาขงจื้อ มีจริยธรรมครอบครัวที่มีพื้นฐานที่มาจากความรู้ความเชื่อ ที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้พัฒนามนุษย์ให้เกิดประโยชน์สุขสันติทั้งต่อตนเอง และสังคม โดยเน้นที่ตัวปัจเจกชนก่อน เพราะท่านเชื่อว่าความเจริญทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นมาได้จากปัจเจกชนที่ดีมีคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็นความเจริญของครอบครัว ของประเทศ หรือของโลก ท่านจึงเสนอแนวทางในการพัฒนาตัวปัจเจกชนไว้ ๒ ประการ คือ หลีกเลี่ยงกับหลีก ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ขงจื้อได้แบ่งสมาชิกในครอบครัวแต่ละระดับไว้ ๕ กลุ่ม คือ สามีมภรรยา บิดามารดากับบุตรธิดาพี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ผู้ปกครองกับประชาชน ส่วนพุทธปรัชญามีแนวคิดเรื่องจริยธรรม ๓ ระดับ คือ ระดับเบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูง หลักจริยธรรมครอบครัว คือหลักฆราวาสธรรม ๔ ประการ หลักสมชีวิธรรม ๔ ประการ และหลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ และหลักทศ ๖ ซึ่งเป็นหลักแห่งความสัมพันธ์และเป็นหลักจริยธรรมของพุทธปรัชญาที่เน้นการปฏิบัติต่อกันของคนในครอบครัว ประกอบด้วยทศเบื้องต้นคือมารดาบิดา ทศเบื้องขวาคือครูอาจารย์ ทศเบื้องหลังคือสามีมภรรยา ทศเบื้องซ้ายคือมิตรสหาย ทศเบื้องบนคือพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ และทศเบื้องล่างคือลูกจ้างกับนายจ้าง

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{**} อาจารย์ที่ปรึกษา

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ทำให้ทราบว่า จริยธรรมครอบครัวในส่วนที่มีความเหมือนกันของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญา ในขั้นแรกเป็นจริยธรรมของสังคมโดยรวมก่อน แล้วจึงเสนอหลักจริยธรรมสำหรับสานสายใยสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้น สำหรับสมาชิกครอบครัวแต่ละระดับอีกที่หนึ่ง ความแตกต่างกันของจริยธรรมครอบครัวของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท คือจริยธรรมครอบครัวของพุทธปรัชญาเถรวาทมีความชัดเจนกว่า มีทั้งเหตุปัจจัยในอดีต หลักอนุเคราะห์กันในปัจจุบัน และผลที่จะได้รับในอนาคต ทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ หลักความสัมพันธ์ในครอบครัวในระดับพื้นฐานของทั้ง ๒ สำนัก ไม่มีอะไรแตกต่างกันนอกจากรายละเอียดบางอย่าง เช่น การแบ่งกลุ่มที่ไม่เหมือนกัน ส่วนความแตกต่างกันของความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญา คือขงจื้อกำหนดความสัมพันธ์ของครอบครัวไว้ ๕ กลุ่ม ส่วนพุทธปรัชญากำหนดไว้ ๖ กลุ่ม บุคคลทั้ง ๕ กลุ่มในปรัชญาขงจื้อเป็นคฤหัสถ์ทั้งหมด ส่วนพุทธปรัชญาแบ่งออก ๒ ประเภท คือคฤหัสถ์กับนักรบ ขุดมุงหมายของความสัมพันธ์ของปรัชญาขงจื้อมีอย่างเดียวคือความสงบสุขในปัจจุบัน ส่วนพุทธปรัชญามีขุดมุงหมาย ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์อย่างยิ่งหรือประโยชน์สูงสุด ซึ่งสามารถย่อลงเหลือ ๒ อย่าง คือโลกียะและโลกุตระ

คำสำคัญ: จริยธรรมครอบครัว, ลัทธิขงจื้อ, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

The thesis, “A Comparative Study of Family Ethics in Confucianism and Theravāda Buddhist Philosophy” had main purposes to study the family morality in Confucianism, to study the family ethics in Theravāda Buddhist Philosophy, and to analyze the family ethics in Confucianism and Theravāda Buddhist Philosophy. This was a documentary research to collect all data from Tipitaka, Philosophical paper and related researches with the descriptive analysis.

A result of this study was found that: the family ethics in Confucianism came from ancient knowledge, beliefs, traditions, ceremonies applied to the human development for peace and happiness in societies. Here, he stressed on the individual happiness first because he believed that the prosperity came from the individual ethics: prosperity of the family, prosperity of the country, or prosperity of the world. Then, he mentioned two

ways of the individual development: Ren and Li. Confucius divided the relation of members of the family into five groups: a husband and a wife, parents and children, a friend and a friend, and a guardian and people. The Buddhist philosophy had three levels of ethics: a basic level, a middle level and a high level. Ethics in a family was fourfold Gharāvāsa-dhamma, fourfold Samajividhamma and six directions as a principle of relation and a principle of the Buddhist philosophy that stressed on a duty among people in the family. These six directions consisted of parents as the east, teachers as the sought, a husband and a wife as the west, friends as the north, a monk and lay people as the zenith, and an employee and an employer as the nadir.

When the family ethics in Confucianism and Theravāda Buddhist philosophy was analytically compared, it was found that there was the similarity between the family ethics in Confucianism and Theravāda Buddhist philosophy. Here, the social ethics was presented, and then the ethical principle of relation was introduced for members of the family. The difference between the family ethics in Confucianism and Theravāda Buddhist philosophy was that the family ethics in Theravāda Buddhist philosophy was clearer in the past cause and effect, the recent association and the future result both in the mundane and super mundane world. The basic relationship of the family in those schools was not different, except some information such as different division of groups. The difference of the family relationship in Confucianism and Theravāda Buddhist philosophy was that Confucianism divided the family relationship into five groups whereas Theravāda Buddhist philosophy divided the family relationship into six groups. People in five group divided by Confucianism were only lay people but Theravāda Buddhist philosophy divided people into two groups: lay people and monks. The purpose of family relationship in Confucianism was the present happiness whereas Theravāda Buddhist philosophy aimed at achieving happiness in the mundane and super mundane world.

Keyword; Family Ethics, Confucianism Theravada, Buddhist Philosophy:

๑. บทนำ

คนเราทุกคนเกิดมามีความแตกต่างจากสัตว์อื่น (เดรัจฉาน) ในโลก^๑ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า คนมีสัญชาตญาณรู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด คุณโทษ ดีชั่ว มีความประพฤติที่ดีอยู่ในกรอบของศีลธรรม จริยธรรม สมกับที่ขนานนามว่า มนุษย์ (Human) แปลว่าสัตว์ผู้มีใจสูง^๒ ตามความหมายของศัพท์ แต่ความหมายอันแท้จริงซึ่งเป็นแก่นแท้ของมนุษย์นั้นอยู่ที่การกระทำ การประพฤติตัวอย่างเหมาะสม ดีงาม คือมีหลักของศีลธรรม (Morality) จริยธรรม (Ethics) เป็นกรอบและอีกอย่างมนุษย์ย่อมอยู่ร่วมกันเป็นสังคมตามระดับ จากสังคมที่เล็กๆ คือครอบครัว กลุ่มเผ่าพันธุ์จนถึงสังคมประเทศชาติ การที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมเช่นนี้เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา ดังนั้น ความต้องการที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้จึงทำให้มนุษย์ต้องคิดค้นหาวิธีวางกฎระเบียบเพื่อเป็นการอยู่ด้วยกันอย่างปลอดภัย จนกระทั่งเกิดมี นักคิด นักปราชญ์ลัทธิ ศาสนาต่างๆ มากมายเช่น ในประเทศตะวันออกมี พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาเชน ลัทธิเต๋าของเหลาจื้อ ลัทธิขงจื้อ ฯลฯ และประเทศตะวันตกมี ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ เป็นต้น

เราต่างก็รู้ดีอยู่ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของมนุษยชาติ เป็นหน่วยสำคัญมากของสังคม เพราะครอบครัวเป็นทั้งสถาบันครอบครัว (social institution) และเป็นองค์การสังคม (social organization) ครอบครัวยุคใหม่เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคม^๓ ที่เป็นแหล่งเรียนรู้แห่งแรกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการกำหนดแนวคิดและพฤติกรรมของคน ครอบครัวที่มีความรัก ได้รับการเลี้ยงดูเอาใจใส่ อบรมสั่งสอนให้รู้บทบาทหน้าที่ที่จะปฏิบัติในสังคม ให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันประกอบไปด้วยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ ขณะเดียวกันก็ได้รับการส่งเสริมให้ได้เรียนรู้และเพิ่มพูนศักยภาพตนเองเพื่อที่สามารถนำไปประกอบอาชีพทำมาหากินโดยสุจริต เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวของตนเองตลอดไป สมาชิกนั้นๆ ย่อมเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของชุมชนและสังคม เป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาสังคมและประเทศ แทนคนรุ่นก่อนๆ ต่อไป การที่บุคคลจะเป็นบุคคลที่มีคุณภาพที่ดี ครอบครัวย่อมเป็นแหล่งฟูมฟักที่สำคัญที่สุดสำหรับบุคคลนั้นๆ อย่างมีอรรถประโยชน์ได้ ดังนั้นมีบทบาทอันสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม ถ้าคนในครอบครัวมีความเคารพซึ่งกันและกันมีการดำเนินชีวิตมั่นคง มีระเบียบโดยยึดหลักคำสอนทางลัทธิหรือศาสนาไว้เป็นแนวทางอย่างเหนียวแน่นแล้ว สังคมก็จะพลอยมีระเบียบและอยู่กันอย่างสันติด้วย ดังนั้น หลักแนวคิดทางพื้นฐานโบราณก็ตาม ทางลัทธิ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *ธรรมนุญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๘.

^๓ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *สังคมวิทยาครอบครัว*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

หรือศาสนาก็ตามย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อแนวทางการดำเนินชีวิตทั้งครอบครัวและสังคมเช่นกัน

ในประเทศตะวันออกนั้น ได้รับอิทธิพลอารยธรรม วัฒนธรรม ที่พัฒนามาจากคำสอนทางศาสนาและลัทธิปรัชญาอันเก่าแก่ของประเทศอินเดียกับประเทศจีนโดยเฉพาะคือหลักคำสอนสำหรับการปฏิบัติต่อคนที่มีความสัมพันธ์กันในด้านครอบครัวของพระพุทธศาสนา (Buddhism) และปรัชญาจีน หรือลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ซึ่งหลักคำสอนเหล่านั้นได้กลายเป็นจารีต แนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันอันขาดไม่ได้ของคนเกือบทั้งหมดในบันดาชาติตะวันออก

ขงจื้อได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในสิบนักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก ความคิดของเขามีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อประเทศจีนและภูมิภาคเอเชียตะวันออก^๔ หลักคำสอนของขงจื้อเกิดจากเหตุที่ว่าขณะนั้น (ค.ศ. ๕๕๑) เมืองจีนกำลังแตกแยกมีการรบกันระหว่างแคว้นปราศจากความสงบและยิ่งไปกว่านั้นในแต่ละแคว้นยังเต็มไปด้วยการกดขี่ คดโกง คนเสื่อมจากศีลธรรมจนยากที่จะฟื้นฟูได้ ขงจื้อตอบปัญหาที่ว่าทำไมคนจึงประพฤติสิ่งที่ไม่ชอบธรรมก็เพราะคนมิได้ประพฤติตามแบบของ “หลี่”^๕ เหมือนอย่างบรรพบุรุษ

เนื่องจากวิกฤตสังคมบ้านเมืองในตอนนั้น คำสอนในลัทธิขงจื้อส่วนมากจะเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องการเมือง ถึงอย่างนั้นก็จริง แต่ขงจื้อก็ยังเห็นว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีนั้นต้องเป็นคนที่ดีมาจากครอบครัว เพราะว่าสังคมที่ดีก็มีรากฐานมาจากครอบครัวที่มีคุณธรรม ความกตัญญู ความเมตตา ความถูกต้อง ความซื่อสัตย์ ดูแลจัดการเรื่องในครอบครัวให้เรียบร้อย จึงจะปกครองประเทศให้มีสันติสุขได้ ดังนั้น คำสอนของขงจื้อจึงถือว่าคุณธรรมกับการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน การประพฤติที่มีระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมคือทุกคนต้องปฏิบัติตามหน้าที่อย่างถูกต้อง หมายความว่า ขุนนางที่ดีต้องเป็นคนที่ดีมาจากครอบครัวเป็นคนที่มีความกตัญญูต่อ บิดามารดา รักพี่น้องและซื่อสัตย์ต่อครอบครัวเป็นต้น เช่น ขงจื้อเคยพูดว่า “จะหาขุนนางผู้จงรักภักดี จงหาจากบุตรผู้กตัญญู”^๖ นั่นก็เพราะว่าการปฏิบัติตนในครอบครัวเป็นพื้นฐานของจริยธรรมในใจคนผู้นั้นเขาปฏิบัติต่อครอบครัวอย่างไรก็จะปฏิบัติต่อชาติบ้านเมืองและประมุขอย่างนั้น

ขงจื้อได้รับการยกย่องว่าเป็นทั้งนักปกครองและนักบริหารที่สามารถ มุ่งหน้าสั่งสอนการประพฤติชอบและการปกครองชอบ สั่งสอนให้ประพฤติความดีมีประโยชน์และ

^๔ วัดเส้าหลิน, ประวัติศาสตร์ประเทศจีน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

^๕ สุวรรณ สถาอานันท์, หลุนอี่วี่ : ขงจื้อสนทนา (The Analects of Confucius), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒.

^๖ ทองแถม นาถจำนง, เคล็ดแห่งการพิเคราะห์และใช้คน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔.

ความสุขในโลกนี้มากกว่าโลกหน้า หลักคำสอนของขงจื้อเป็นปรัชญามากกว่าศาสนาใดๆ ขงจื้อสอนว่า สังคมจะมีระเบียบเรียบร้อย ถ้าทุกคนรู้จักหน้าที่และปฏิบัติตามความสัมพันธ์ต่อกัน ๕ ประการ^๗ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา กับบุตร พี่กับน้อง สามีกับภรรยา ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง และมิตร กับมิตรแต่เรื่องที่สำคัญนั้น ขงจื้อจะเน้นที่ภาคปฏิบัติหน้าที่ในความสัมพันธ์ของคนอยู่ในครอบครัว เพราะว่าขงจื้อเห็นว่า ครอบครัวเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งของสังคม ถ้าคนในครอบครัวอยู่กันอย่างมีระเบียบสังคมก็จะมีระเบียบไปด้วย

พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสวางหลักจริยธรรมไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน เบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นไปถึงได้ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขสมบูรณ์ที่สุด หลวงพ่อพุทธทาสเคยพูดว่า “อุดมคติคือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะได้ ชีวิตธรรมดาดีกว่าชีวิตในอุดมคตินั้นผิดกัน คนเราเกิดมาไม่ใช่เพื่อทำงานอย่างเดียว แต่ควรจะได้มาและมีชีวิตอยู่ เพื่อจะได้สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะได้ ไม่ใช่เพื่อรวย เพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียง หรืออยู่ดีกินดี แต่ควรมีชีวิตอยู่เพื่อความดับทุกข์ เพื่อพระนิพพาน”^๘

ด้านคุณธรรม จริยธรรมสำหรับคนดีหรือคนที่มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหน้าที่ของคนที่มีความสัมพันธ์อยู่ในครอบครัวนั้น พระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องความกตัญญู เพราะถือว่าเป็นเหตุของความเป็นคนดี เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของสัตว์บุรุษ^๙ คือความเป็นคนดีนั้นต้องปฏิบัติดีทั้งในด้านกายและจิตใจตั้งแต่อยู่ในครอบครัวมาก่อนมีการปฏิบัติทำนุบำรุงบิดามารดา รักพี่รักน้องเป็นต้น เช่นดังคำกล่าวที่ว่า “กตัญญูเป็นคุณธรรมอันดับแรกเป็นต้นกำเนิดของความดีงาม เป็นคุณธรรมสำนึกที่ควรปฏิบัติรักษาเป็นสำคัญ ซึ่งคนจะขาดเสียมิได้ขาดความกตัญญู เหมือนต้นไม้ไม่มีรากเหมือนน้ำไม่มีต้นน้ำ”^{๑๐} ดังนั้น ในพระพุทธศาสนาถือว่าความกตัญญูเป็นยอดของคุณธรรม จริยธรรมในครอบครัว

สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวนั้น พุทธศาสนาได้แสดงหลักสำหรับปฏิบัติให้ถูกต้องตามฐานะที่เรียกว่าทศ ๖^{๑๑} ซึ่งเป็นรากฐานของจริยธรรมด้านครอบครัวในพระพุทธศาสนาเช่นกัน โดยเฉพาะ ๓ ข้อแรกนั้นคือ ๑)

^๗ ทองแถม นาถจำนง, *เคล็ดแห่งการพิเคราะห์และใช้คน*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔.

^๘ วศิน อินทสระ, *พุทธจริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

^๙ อัง.เอก.(ไทย) ๒๒/๓๓/๗๗.

^{๑๐} โครงการหนังสือธรรมะแจกฟรี, *ลูกกตัญญู*, (กรุงเทพมหานคร : บุญศิริภาพิมพ์, มปป.), หน้า ๒.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), *ธรรมบุญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๗.

ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารดาเปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครูอาจารย์เหมือนทิศเบื้องขวา และ ๓) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยาซึ่งเปรียบเสมือนทิศเบื้องหลัง เป็นต้น

ดังนั้น ทั้งครอบครัวและหลักคำสอนทั้งลัทธิและศาสนาที่เป็นหลักปรัชญาหรือแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตล้วนมีอิทธิพลและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคม ซึ่งอาจจะพูดได้ว่า สังคมจะพัฒนาก้าวหน้าไปไม่ได้ ถ้าหากขาดหลักที่ดีสถาบันครอบครัวและหลักการดำเนินชีวิตจากลัทธิและศาสนา

จากประเด็นดังกล่าวมาข้างต้นแต่โดยย่อ ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่า คำสอนด้านจริยธรรมในลัทธิขงจื้อกับพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นอย่างดีแม้ในอดีตจนกระทั่งปัจจุบัน และหลักคำสอนทั้งของลัทธิขงจื้อกับพระศาสนาในส่วนคล้ายกัน ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาเปรียบเทียบรายละเอียดต่อไปอีกว่า จริยธรรมในครอบครัวในปรัชญาขงจื้อกับในพุทธปรัชญาเถรวาท มีความเหมือนกันและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ทั้งในแง่ของความหมาย สารัตถะ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนอื่นๆ แนวทางปฏิบัติตาม ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมในครอบครัว

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อ
๒. เพื่อศึกษาจริยธรรมครอบครัวในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อ กับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยดำเนินการวิจัย ดังนี้ ๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก หนังสือปรมาจารย์ขงจื้อของมวน ขงจื้อ ฉบับปราชญ์ชาวบ้าน ขององชก ोजना, อธิคม สวัสดิญาณ. หลักคำสอนของขงจื้อ ของครองแผน ไชยณะสาร คัมภีร์หลุนหวิ (คัมภีร์จริยวัตรขงจื้อ) และเอกสารทุติยภูมิได้แก่หนังสือ บทความและเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรมในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท ๒) วิเคราะห์เปรียบเทียบทฤษฎีจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท และ ๓) สรุปผลจากการวิจัย และนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวเคราะห์เปรียบเทียบพร้อมข้อเสนอแนะเพื่อต่อยอดงานวิจัย

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ ศึกษาจริยธรรมครอบครัวในลัทธิขงจื้อ ศึกษาจริยธรรมครอบครัวในพุทธปรัชญาเถรวาท และเมื่อได้นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบอย่างรอบครอบแล้ว ได้ผลสรุปดังนี้ คือ

ปรัชญาขงจื้อให้ความหมายจริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมรอบข้างมีความสุขสงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดีโดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย แนวคิดทางจริยธรรมของขงจื้อ เกิดขึ้นโดยการนำเอาความรู้ ความเชื่อ ที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีของบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้พัฒนามนุษย์ให้เกิดประโยชน์สุขสันติทั้งต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติ และต่อโลก และหลักคำสอนเรื่องจริยธรรมของขงจื้อ จะเน้นที่ตัวปัจเจกชนก่อน เพราะท่านเชื่อว่าความเจริญทั้งหลายนั้นเกิดขึ้นมาได้จากปัจเจกชนที่ดีมีคุณธรรมนั่นเอง ไม่ว่าจะจะเป็นความเจริญของครอบครัว ของประเทศ หรือของโลกนั้น มีขึ้นได้อย่างแน่นอนถ้าเป็นการรวมตัวกันขึ้นจากปัจเจกชนที่ดีมีคุณธรรม เพื่อให้ปัจเจกชนทุกคนหรืออย่างน้อยก็ส่วนมากในสังคมเป็นคนดีมีคุณธรรม ท่านจึงเสนอแนวทางในการพัฒนาตัวปัจเจกไว้ ๒ ประการ เพื่อพัฒนาทั้งทางกาย วาจา และทางใจ นั่นคือ พัฒนาจิตใจ ด้วยมนุษยธรรม (เหริน) พัฒนากายและวาจาด้วย หลักประพฤติปฏิบัติที่ดีที่เหมาะสมตามจารีตประเพณี (หลี่)

ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ตามแนวคิดของขงจื้อ สรุปได้ว่า สายสัมพันธ์ของสามภรรยา คือ ความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อกัน สายใยแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตรธิดาก็ คือ ความเมตตากรุณาและความกตัญญูกตเวทียสายใยสัมพันธ์ของพี่กับน้องคือ ความเคารพรักใคร่ปรองดองสามัคคีกันสายใยสัมพันธ์ของเพื่อนกับเพื่อน คือ คุณธรรม ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อนผู้มีความซื่อสัตย์ (๒) เพื่อนผู้มีความจริงใจ (๓) เพื่อนผู้มีประสพการณ์มาก (พหุสูต) โดยเฉพาะความจริงใจนั้นเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนตามแนวคิดของขงจื้อ คือ การปฏิบัติต่อกันด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจ ที่แสดงออกมาทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมอันเป็นระเบียบแบบแผนที่ดีที่เชื่อมสัมพันธ์ภาพหรือสายใยสัมพันธ์ของคนในสังคมทำให้สังคมเกิดแต่ความเจริญรุ่งเรืองและความสงบสุขตามอุดมคติของขงจื้อนั่นเอง

พุทธปรัชญา ให้ความหมายของจริยธรรมว่า การประพฤติที่เหมาะสม คือการประพฤติที่ไม่ปราศจากธรรม และมีแนวคิดเรื่องจริยธรรม ๓ ระดับ ดังนี้ เบื้องต้นคือ เบญจศีล เบญจธรรม ชั้นกลาง คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ และชั้นสูงคือมรรค ๘ เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามอย่างสันติ ปราศจากกิเลสที่ทำให้เกิดความมัวหมอง และเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุด หรือเป็นความดีอันสูงสุด

หลักจริยธรรมที่สำคัญตามหลักพุทธปรัชญา คือ มงคล ๓๘ ประการ นี่เป็นหลักคำสอนในเรื่องจริยธรรมของพุทธปรัชญาที่สำคัญอีกหลักคำสอนหนึ่ง เพราะในมงคล ๓๘ ประการ นี้ได้รวมเอาคำสอนเรื่องจริยธรรมของพุทธปรัชญาไว้ทั้ง ๓ ระดับ ไม่ว่าจะเป็นในระดับต้น เบญจศีล เบญจธรรม เช่น ข้อที่ ๙ และข้อ ๑๐ เป็นต้น ระดับกลาง เช่น ข้อ ๕ และข้อ ๖ เป็นต้น ระดับสูงระดับสูง ตั้งแต่ ข้อที่ ๓๑ ถึง ข้อที่ ๓๘ เป็นต้น ฉะนั้น หลักมงคล ๓๘ จึงเป็นหลักคำสอนเรื่องจริยธรรมที่สำคัญอีกหลักคำสอนหนึ่งในทางพุทธปรัชญา

หลักฆราวาสธรรมเป็นสิ่งที่ควรหัดควรนำไปประพฤติปฏิบัติหลักฆราวาสธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเชื่อว่าครอบครัวจะมีความมั่นคงเพราะสมาชิกในครอบครัวจะมีแต่ความสงบสุขอย่างแท้จริงหลักสมชีวิธรรมเป็นการกล่าวถึงพื้นฐานอันสำคัญของครอบครัวอันเป็นหลักปฏิบัติที่สามิภรรยาควรมีให้เท่ากันหรือเสมอกัน ๔ อย่าง คือ มีศรัทธา มีศีล มีจาคะหรือความเสียสละ และมีปัญญา เสมอกัน ซึ่งเป็นหลักการปฏิบัติที่จะทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงสามารถนำพาชีวิตคู่อยู่ร่วมกันได้อย่างยาวนานตลอดรอดฝั่งการและสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือหลักประพฤติปฏิบัติที่ต้งามที่เอื้อเพื่อให้คนในสังคมและครอบครัวดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อยสงบสุขอันจะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของสังคมหรือครอบครัวได้อย่างแน่นอน เพราะทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และ สมานัตตตา คือสายใยสัมพันธ์ที่จะร้อยดวงใจของคนในสังคมให้รักและสามัคคีกัน

ทิศ ๖ หรือ หลักแห่งความสัมพันธ์ทั้ง ๖ เป็นหลักจริยธรรมของพุทธปรัชญาที่เป็นหลักปฏิบัติต่อกันของคนในครอบครัวตั้งแต่ครอบครัวเล็กๆอย่างสามิภรรยา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวหรือสังคม ไปจนถึงครอบครัวใหญ่อย่างประเทศ โดยในหลักคำสอนเรื่องทิศ ๖ นี้ ได้แบ่งสมาชิกของครอบครัวในระดับต่างๆ ออกเป็น ๖ กลุ่ม และได้กำหนดหลักปฏิบัติที่ดีต่อกันของแต่ละฝ่ายว่าจะพึงปฏิบัติกับอีกฝ่ายหนึ่งอย่างไรจึงจะควร เพื่อสานสายใยสัมพันธ์ต่อกัน เช่น สามิพึงปฏิบัติต่อภรรยาอย่างไร และภรรยาควรตอบแทนสิ่งที่ดีๆที่สามิปฏิบัติกับตนอย่างไร เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกันของจริยธรรมครอบครัวปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญาแล้วพบว่าแนวคิดจริยธรรมของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาทเหมือนกันในแง่ที่ว่าแนวคิดที่มุ่งเน้นพัฒนาตัวปัจเจกชนให้เป็นคนดีก่อนและเพิ่มรายละเอียดในการปฏิบัติต่อสังคมเข้าไปอีกเพื่อให้การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเพื่อให้เกิดประโยชน์คือสันติสุขในสังคมนั่นเองและมีความแตกต่างกันในเรื่องจุดกำเนิดและจุดหมาย กล่าวคือ ปรัชญาขงจื้อได้นำเอาการปฏิบัติที่ดีตามจารีตประเพณีที่มีอยู่ก่อนแล้วมาปรับปรุงใช้ให้เข้ากับยุคกับสมัยเท่านั้น ส่วนพุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากพระปัญญาของพระพุทธเจ้าเอง ระดับจริยธรรมของปรัชญาขงจื้อมีระดับเดียวคือ โลภียะมุ่งประโยชน์สุขสงบในปัจจุบัน พุทธปรัชญามีทั้งระดับโลกียะ และโลกุตระ มุ่งประโยชน์ทั้งปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุด

จริยธรรมครอบครัวในส่วนที่มีความเหมือนกันของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญา
ในขั้นแรกเป็นจริยธรรมของสังคมโดยรวมก่อน แล้วจึงเสนอหลักจริยธรรมสำหรับसानสายใย
สัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นสำหรับครอบครัวแต่ละระดับอีกทีหนึ่ง ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่าในความ
เหมือนของจริยธรรมครอบครัวของทั้ง ๒ สำนักนี้ คือ เป็นการปฏิบัติที่ดีต่อกันในระดับ
ศีลธรรม

ความแตกต่างกันของจริยธรรมครอบครัวของปรัชญาขงจื้อกับพุทธปรัชญาเถรวาท
คือจริยธรรมครอบครัวของพุทธปรัชญาเถรวาท มีความชัดเจนกว่า มีทั้งเหตุปัจจัยในอดีต
หลักอนุเคราะห์กันในปัจจุบัน และผลที่จะได้รับในอนาคต ทั้งในระดับโลกียะ และโลกุตระ

หลักความสัมพันธ์ในครอบครัวความสัมพันธ์ในครอบครัวในระดับพื้นฐานของทั้ง
๒ สำนัก จึงแทบไม่มีอะไรแตกต่างกันเลยนอกจากรายละเอียดบางอย่างเท่านั้น เช่น การ
แบ่งกลุ่มที่ไม่เหมือนกัน ความแตกต่างกันของความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างปรัชญา
ขงจื้อกับพุทธปรัชญาตามที่กล่าวมานี้เห็นความแตกต่างดังนี้ คือ (๑) ขงจื้อกำหนด
ความสัมพันธ์ของครอบครัวไว้ ๕ กลุ่ม พุทธปรัชญา กำหนดไว้ ๖ กลุ่ม บุคคลทั้ง ๕ กลุ่ม ใน
ปรัชญาขงจื้อเป็นคฤหัสถ์ทั้งหมด ส่วนพุทธปรัชญาแบ่งได้ ๒ ประเภท คือ คฤหัสถ์ กับ
นักรบ ขุดมุงหมายของความสัมพันธ์ของปรัชญาขงจื้อมีอย่างเดเดี่ยว คือความสงบสุขใน
ปัจจุบัน ส่วนพุทธปรัชญามีขุดมุงหมาย ๓ อย่าง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ใน
อนาคต ประโยชน์อย่างยิ่งหรือประโยชน์สูงสุด ย่อลงเหลือ ๒ อย่าง คือ โลภียะ และโลกุตระ

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/เชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการส่งเสริมให้มีการทำความเข้าใจในระดับของจริยธรรม
สังคมหรือครอบครัวของพุทธปรัชญากับประชาชนให้มากขึ้นโดยเน้นในระดับพื้นฐานหรือ
ประโยชน์ในสังคมปัจจุบันเพื่อให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยจัดทำเป็นโครงการให้ชัดเจน และ
ให้หน่วยงานทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมครอบครัวในพุทธปรัชญากับการแก้ไขปัญหาสังคม
๒. ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของปัจเจกชนในปรัชญาขงจื้อ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ :

- โครงการหนังสือธรรมะแจกฟรี. **ลูกกตัญญู**. กรุงเทพมหานคร : บุญศิริกาพิมพ์, มปป.
- ทองแถม นาถจำนง. **เคล็ดแห่งการพิเคราะห์และใช้คน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๕๗. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- วัดเส้าหลิน. **ประวัติศาสตร์ประเทศจีน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๐.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา. ๒๕๔๙.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **สังคมิวิทยาครอบครั้ว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- สุวรรณ สถาอนันท์. **หลุนอี่ว : ขงจื้อสนทนา (The Analects of Confucius)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.